EBÛ BEKR İBNİ FÛREK (Muhammed bin Hasen İsfehânî)

Kelâm, tefsîr, nahiv, lügat ve Şafiî mezhebi usûl ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebû Bekr olup ismi Muhammed bin Hasen bin Fûrek'tir. İsfehânî ve Ensârî nisbet edildi Ebû Bekr İbni Fûrek diye meşhûr oldu, 406 (m. 1015) yılında Nişâbûr yakınlarında vefât etti.

Nişâbûr'a götürülüp Hîre mahallesindeki kabristana defnedildi. Kabri başında yapılan duâların kabûl olduğu çok görüldüğü için, bilenler ziyâret edip duâ etmektedirler. İsfahan'daki âlimlerden istifâde ettikten sonra, Irak'a gitti. Ehl-i sünnetin iki i'tikâdî mezhebinden biri olan Eş'arî mezhebi kelâm bilgilerini, Ebü'l-Hasen Bâhilî'den öğrendi. İbn-i Hurrezâz Ahvâzî, Abdullah bin Ca'fer İsfehânî ve Basra, Bağdad ve Nişâbûr'daki birçok âlimden hadîs-i şerîf dinleyip ilim tahsil etti. Haremeyn evliyâsının büyüklerinden olan Ebû Osman Magribî'nin rûhlara şifâ olan sohbetlerinde bulunup, sözlerinden istifâde etti. Nişâbûr'a gelip orada vefât eden bu büyük zâtın vasıyyeti üzerine, cenâze namazını kıldırdı. Nişâbûr'da Ebû Ali Dekkak'la sohbet etti. Rey'de ders vermeye başladı. Daha sonra Nişâbûr'a da'vet edildi. Orada bir medrese ve bir ev yaptırıp ders vermeye başladı. Bilhassa kelâm ilminde meşhûr oldu. İ'tikâdı bozuk kimselere çok güzel cevaplar verip susturdu. Gazne sultânı Sultan Mahmûd tarafından Gazne'ye da'vet edildi. Gazne'de toplanan büyük meclislerde Ehl-i sünnetin müdâfaasını yaptı. Sultan Mahmûd'un takdîrini kazandı. Gazne'den dönüşünde Nişâbûr'a yaklaştığı bir sırada, hastalanıp yolda vefât etti. İnsanlara va'z ve nasihatlerde bulunurdu. Çok kimsenin imânını Ehl-i sünnet i'tikâdına göre düzeltmelerine vesile oldu. Çok zekî ve keskin görüşlü idi. Allahü teâlânın dinini en iyi şekilde öğrenmek ve öğretmek için çalışırdı. Çok az-uyur, çok ibâdet ederdi. Vaktini ilim öğrenmek, öğretmek ve ibâdetle geçirirdi. Dünyâ malına hiç ehemmiyet vermez, az şeyle kanâat eder, kazancının fazlasını ihtiyâç sahiplerine verirdi. Güzel ahlâkı, birçok kimsenin dünyâ ve âhıret saadetini kazanmasına vesile oldu. Allahtan çok korkar, harama düşmek korkusuyla şüpheli şeylerden sakındığı gibi, mübahların birçoğunu da terkederdi. Allahü teâlânın kitabına (Kur'ân-ı kerîme) çok hürmet eder, Kur'ân-ı kerîm bulunan odada edebinden uyuyamazdı. Ya odasını değiştirir veya Kur'ân-ı kerîmi başka bir yere naklederdi.

Va'z ve nasihatlerinden pekçok kimse istifâde etti. Pekçok talebe yetiştirdi. Bunlardan tasavvuf ve kelâm âlimi "Risâle-i Kuşeyrî" sahibi Ebü'l-Kâsım Kuşeyrî meşhûr oldu. Hadîs ilminde; Hâfız Ebû Bekr Beyhekî, Ebû Bekr Ahmed bin Ali bin Halef Şirâzî ve daha birçok âlim kendisinden ilim tahsil edip rivâyetlerde bulundu. Ebû Bekr İbni Fûrek, çoğunluğu kelâm ve hadîs ilmine dâir olmak üzere birçok eser yazdı. "Kitâb-ül-hudud fil-usûl", "Tefsîr-ül-Kur'ân", "Esmâ-ür-ricâl", "Nizamî fî usûlüddîn"i meşhûrdur. "Dekâik-ül-esrâr" ve "Müşkil-ül-âsâr", "Risâlet-i ilm-i tevhîd", "Tabakât-ül-müttekellimîn" adlı eserler de onun kitapları arasındadır.

Talebelerinden Ebû Kâsım el-Kuşeyrî "Er-Risâle"sinde Ebû Ali ed-Dekkak hazretlerinin şöyle dediğini rivâyet eder: Birgün Ebû Bekr İbni Fûrek hazretlerinin huzûruna gittim, hastaydı. Beni görünce, gözlerinden yaşlar akmaya başladı. Bunun üzerine, "Allahü teâlâ sana afiyet versin ve şifâ nasîb eylesin" dedim. Bana, "Sen beni ölümden mi korkuyor sanıyorsun? Halbuki ben, ölümden sonra hâlimin ne olacağından korkmaktayım" diye cevap verdi.

İmâm-ı Kuşeyrî hazretleri "Risale"sinde, hocası Muhammed İbni Fûrek'ten ba'zı nakiller yapmaktadır. Bunlardan, bir kısmı şöyledir. Mu'cize hakkında buyurdu ki: "Mu'cizeler, peygamberlerin doğru söylediklerinin delileridir. Mu'cize sahibi. Peygamber olduğunu iddia ederse, mu'cize onun doğru söylediğini isbât eder. Böyle hâl sahibi, veliliğe işâret ederse, onun bu hali, sâdık olduğunu isbât eder ve bu hâl kerâmet ismini alır. Mu'cize ismini almaz. Her ne kadar bu hâl mu'cize cinsinden ise de, arada fark vardır. Peygamberler, mu'cizeyi açıklamakla memurdurlar, kerâmeti saklı ve gizli tutmak ise, veliler üzerine vâcibtir. Rasûlullah (aleyhisselâm)

mu'cize sahibi olduğunu iddia ediyor ve bu da kat'iyyet ifâde ediyordu. Velî ise kerâmet iddiasında bulunmaz, kendisinden zuhur eden hâllerin kerâmet olduğu kesin değildir. Zira bu hâllerin bir istidrac olması caiz ve mümkündür.

Ebû Bekr İbni Fûrek'in hikmet dolu sözlerinden ba'zıları şöyledir: "Helâl yoldan şehvete tâbi olmak, ailevi meşgalelerle uğraşmayı icâbettirir. Şehveti haram yoldan teskin etmenin neticesinin neler olacağını söylemeye hacet yoktur."

"Dilin Allahü teâlâyı anması, kalbteki feyzin dilden ifade edilmesidir."

Ebû Bekr İbni Fûrek'in kelâm ilmiyle ilgili olarak yazdığı "En-Nizâmî fî usûl-iddîn" adlı Ayasofya Kütüphânesi 2378 numarada kayıtlı eserinin mukaddimesinde buyurdu ki:

> Ni'metlere kavuşturan, Allahü teâlâya yaklaştıran, O'nun mağfiretine vesile olup. Cennetine ulaştıran şeylerin en üstünü, din ilmini yaymaktır. Âlemlerin Rabbini tevhîd etmek (bir Olduğunu bildirmek), O'nu yarattıklarına benzemekten tenzih etmek, cisimlere benzetmeyi reddedip, açık delîllerini ortaya koymak, i'tirâz edilen husûsları isbât edip açıklamak, ahkâm-ı dîniyyenin (dînî hükümlerin) usûl ve fürû'unu bilmek lâzımdır. Böylece, dinin esâsı doğru olarak öğrenilmiş olur. Hâllerinde ve sözlerinde hatâdan korunmuş, amelleri düzelmiş, kendisine emredilene ve da'vet edildiğine yapışmış, nehyedildiğinden uzaklaşarak ona meyletmemiş olur. Nitekim Allahü teâlâ bize ilim öğrenmeyi emretti. Tevbe sûresi yüzyirmiikinci âyetinde meâlen: "Her kabileden büyük bir kısmı savaşa gitmeli, onlardan bir kısmı da, din ilimlerini öğrenmek ve kabileleri savaştan kendilerine döndüğü zaman, onları Allahın azâbı ile korkutmak için geri kalmalıdır. Olur ki, Allahın azâbından sakınırlar" buyurdu ve din ilimlerini öğrenmeyi bize farz kıldı. Resûlullah da (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerinde bizi bu husûsta teşvik ederek: "Melâike-i Kirâm, ilim talibi için, onun yaptığından râzı olarak, kanatlarını (ayakları altına)serer" buyurmaktadır. Âlimleri de; "Şeytana karşı âlimin uykusu, cahilin ibâdetinden daha şiddetlidir (onu daha çok korkutur)" buyurarak övmektedir. Çünkü âlim, insanları dînin hükümlerini öğretmek sûretiyle doğru yola götürür. Bu da şeytana ağır gelir. Çünkü şeytan, onları aldatmaktan vehim ve ümitsizliğe düşürmekten ümit keser. Âbid için ümidi vardır. Bütün kötülükleri yaptırabileceğini düşünür. Açığını arar. Yine bir topluluk içinde âlim bulunsa, şeytan bu âlimi aldatmaktan ümitsizliğe düşer. Çünkü âlim, onlara yanlışları gösterir ve doğru yola götürür."

> Ebû Bekr İbni Fûrek aynı eserinin 149. varak (b) yüzünde Hazreti Ebû Bekr'in halîfe seçilmesi ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır Resûlullahtan (aleyhisselâm) sonra ilk halîfe, Ebû Bekr-i Sıddîk'dır (radıyallahü anh). Bu husûsta Eshâb-ı Kirâm (r.anhüm) ve doğru yolda olan bütün müslümanlar icma' etmişlerdir. Eshâb-ı kiramın (r.anhüm) hepsi ona bi'at etmişlerdir. Hazreti Ebû Bekr'e, Ömer-ül-Fârûk, Ebû Ubeyde bin Cerrah, Esed bin Haşin, Ebû Huzeyfe'nin azâdlı kölesi Sâlim ve Eshâb-ı Kirâmdan (r.anhüm) bir çoğunun huzûrunda bî'at edildi. Hiç biri bî'attan kaçınmadı. Böylece icma'meydana geldi. Ya'nî Hazreti Ebû Bekr, Eshâb-ı Kirâmın (r.anhüm) icma'ı ile halife seçildi. Hazreti Ebû Bekr-i Sıddîk, hilâfet şartlarına hâiz olanların en önde geleni, İslama ilk gireni, îmân yönünden en önde geleni (îmânı en kuvvetli olanı) idi. Hüsn-i rey (görüşünde isâbet eder) ve akıl sahibi idi. Onların Resûlullaha en yakın olanı idi. Peygamber (aleyhisselâm), "Benden sonra Ebû Bekr ve Ömer'e uyunuz" buyurdu. Bir başka hadîs-i şerîflerinde de "Hiçbir mal, bana Ebû Bekr'in malı gibi fayda vermedi. Ben insanlara Peygamber olarak gönderildiğimde, herkes beni tekzîb ederken, o beni tasdik etti" buyurdu.

Hazreti Ebû Bekr'in üstünlüğünün delîllerinden biri de. Peygamberin (aleyhisselâm) sağlığında bir husûsta şahitlik yazılacak olsa, Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer en önce yazılırdı. "Ebû Bekr bin Ebî Kuhâfe ve Ömer bin Hattâb, filân oğlu filâna şâhiddir" diye yazılırdı. Yine Peygamber efendimiz,

sağlığında sâdece onu kendi yerine namazda imamlığa geçirdi.

Peygamber efendimizin vefâtından sonra müslümanlar dehşete düştüler. Kimisi “O ölmedi, geri dönecek” dedi. Hattâ Hazreti Ömer kılıcını sıyırarak, “Kim o öldü derse, kellesini uçururum” dedi. İnsanlar, Ebû Bekr-i Sıddîk’ın etrâfında toplandılar ve ona “Bu husûsta ne diyorsun?” diye sordular, “İçeri girip Resûlullahı (aleyhisselâm) görmedikçe birşey diyemem” dedi. Sonra içeri girdi. Resûlullahın (aleyhisselâm) üzerindeki örtüyü kaldırdı. Mübârek gözlerinin arasından öptü ve “Ne güzel kokuyorsun yâ Resûlallah! Hiçbir misk, senin gibi kokamaz” dedi. Sonra dışarı çıktı. Resûlullahın (aleyhisselâm) bulunduğu odanın kapısında durarak: “Kim Muhammed’e ibâdet ediyorsa, bilsin iki O vefât etmiştir. Kim Allaha ibâdet ediyorsa, bilsin ki O diridir, ölmez” buyurdu ve “Muhammed (aleyhisselâm) ancak bir Peygamberdir. Ondan önce çok Peygamberler gelip geçmiştir. Şimdi o ölür veya öldürülürse, siz ardınıza dönüverecek misiniz? (Dininizden dönecek veya savaştan kaçacak mısınız?) Kim ardına dönerse, elbette Allaha hiçbir şeyle zarar verecek değil, fakat şükredip sabredenlere Allah muhakkak mükâfat verecektir” meâlinde olan Âl-i İmrân sûresi yüzkırkdördüncü âyet-i kerîmesini okudu. Hazreti Ömer, sonraları bu hâdiseyi anlatırken, “Bu âyet-i kerîmeyi sanki ilk defa işitiyordum” derdi. Bundan sonra Eshâb-ı Kirâm, Resûlullahın (aleyhisselâm) defn edileceği yer husûsunda ihtilâf edip, Hazreti Ebû Bekr’in sözüne müracaat ettiler. Hazreti Ebû Bekr onlara, “Peygamberler, vefât ettikleri yere defnedilirler” hadîs-i şerîfini rivâyet etti. Resûlullahın (aleyhisselâm) defninden önce, hilâfet mes’elesinde ihtilâf edildi.

Tekrar onun sözüne müracaat ettiler. O da, Resûlullahtan (aleyhisselâm) “İmamlar (halifeler) kureyştendir” hadîs-i şerîfini nakletti. Sonra Eshâb-ı Kirâm (radıyallahü anh), hilâfete ondan daha lâyık kimse olmadığına karar vererek, Hazreti Ebû Bekr-i halife seçtiler.

Bundan sonra Eshâb-ı Kirâm, her ihtilâfta onun ilmine müracaat ettiler. O, müslümanların işlerini en iyi idâre eden idi. Kalben en cesur olan da o idi.”

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-4, sh. 127

2) Vefeyât-ül-a’yân cild-4, sh. 272

3) Şezerât-üz-zeheb cild-3, sh. 181

4) Mu’cem-ül-müellifîn cild-9, sh. 208

5) Risale-i Kuşeyriye cild-2, sh. 661

6) Brockelmann. TEA (Tarih-i edeb-ül-arabi) cild-3, sh. 217

7) En-Nizâmı fî usûl-id-dîn, Süleymâniye kütüphânesi, Ayasofya BL Nr. 2378

8) Sıbt ibn-ül-Cevzî, Mir’ât-üz-zemân fî târih-il-a’yân (nşr. Ali Sevim) Ankara 1968, sh. 509